

Kouluakäymättömyys koulujen tukitoimien näkökulmasta

Koulua käymättömien oppilaiden määrä on kasvanut erityisesti Suomen peruskouluissa. Kouluakäymättömyyteen liittyy haastetta tulla kouluun, minkä vuoksi koulu joutuu tekemään erityisjärjestelyjä koulunkäynnin jatkumiseksi. Pahimmassa tapauksessa oppilas voi jäädä kokonaan kotiin. Ilmiö on osoittautunut varsin haastavaksi. Koulua käymättömien oppilaiden tuen tarpeet ovat hyvin monitahoisia ja vaativia, mikä asettaa koulujen ja kuntien resurssit ennen näkemättömän paineen alaisiksi. Jokainen koulua käymätön nuori on vaarassa syrjäytyä yhteiskunnasta, mikä on nuoren elämän kannalta tragedia ja yhteiskunnallisesti kallista. Jokainen nuori tulisikin saada kiinnittymään kouluun siten, että hän saa peruskoulun suoritettua ja hänen on mahdollista jatkaa opintojaan perusopetuksen jälkeen. Tämä teksti on laadittu osana Helsingin yliopiston erillisten erityisopettajan opintojen lopputyötä.

Teksti Heini Mattila ja Johanna Leino

Kouluakäymättömyys ja sen taustalla vaikuttavia syitä

Koulua käymättömille ei ole olemassa yksiselitteistä määritelmää, ja yhtenäisen määritelmän luominen on haastavaa, koska kouluakäymättömyyden taustalla vaikuttavat hyvin moninaiset tekijät (Palmu ym., 2020, s. 9). Suomessa vuonna 2020 tehdyssä selvityksessä kouluakäymättömyyden keskeisenä määritelmänä pidettiin sitä, että poisolot olivat selkeästi vaikeuttaneet koulunkäyntiä niin paljon, että koulun oli pitänyt tehdä erityisjärjestelyjä oppilaan koulunkäynnin suhteen. (Määttä ym., 2020.)

Kouluakäymättömyyden taustalla vai-

kuttavat syyt voivat olla hyvin moninaisia. Yksilötasolla tarkasteltuna koulua käymättömillä oppilailla on usein sosiaalisia ongelmia, kuten esimerkiksi kuormittuneisuutta sosiaalisista tilanteista. Heillä on myös useammin masennusta ja ahdistuneisuutta. Oppilailta, jotka oireilevat neuropsykiatrisesti (esimerkiksi ADHD ja autismikirjo), on havaittu olevan enemmän haasteita tulla kouluun. (Palmu ym., 2020, 14.)

Vanhemmuus- ja perhetason syitä tarkasteltaessa myös huoltajan tai perheen tilanne voivat altistaa kouluakäymättömyydelle tai pitää sitä yllä. Huoltajien mielenterveysongelmat, päihteiden käyttö tai erilaiset perheen sisäiset

vuorovaikutukseen liittyvät ongelmat lisäävät riskiä kouluakäymättömyydelle. Lapsi voi myös kokea tarvetta jäädä kotiin huolehtimaan omasta vanhemmastaan tai valvomaan kodin tapahtumia. (Palmu ym., 2020, s. 14.)

Kiusatuksi tuleminen ja sosiaalisiin tilanteisiin liittyvät haasteet ovat koulutason kouluakäymättömyyteen liittyviä tekijöitä (Palmu ym., 2020, s. 15). Määttä ja kollegat (2020) tuovat esille myös koulun toimintakulttuuriin liittyviä riskitekijöitä, kuten muun muassa huonon kouluilmapiirin, isot koulut ja luokat sekä huonot oppilas-opettajasuhteet.

Poissaoloihin puuttuminen ensisijaisena kouluakäymättömyyttä ehkäisevänä keinona

Poissaoloihin puuttuminen on määritelty perusopetuslaissa (Perusopetuslaki 628/1998 § 26). Laissa todetaan, että opetuksen järjestäjän tulee seurata perusopetukseen osallistuvan oppilaan poissaoloja ja ilmoittaa luvattomista poissaoloista huoltajille. Lakiin on tullut 1.8.2023 muutos, jonka mukaan opetuksen järjestäjän tulee myös ennaltaehkäistä ja seurata poissaoloja suunnitelmallisesti sekä puuttua niihin (Laki perusopetuslain 26 §:n muuttamisesta, 2022/947 § 26).

Poissaoloihin puuttumisesta on kirjattu myös Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteisiin. Jokaisella koululla tulee olla toimintamalli poissaolojen seuraamiseen ja niihin puuttumiseen (Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet, 2014). Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteisiin tehty

päivitys, joka astui voimaan 1.8.2023, ohjaa opetuksen järjestäjiä tarkentamaan poissaoloihin puuttumisen toimintamalleja kansallisesti yhdenmukaisemmiksi.

Koulujen erilaiset tukitoimenpiteet kouluakäymättömyyden ehkäisemiseksi

Opetuksen tukitoimissa on kolme tuen tasoa: yleinen, tehostettu ja erityinen tuki. Yleinen tuki on ensimmäinen keino vastata oppilaan tuen tarpeisiin ja se on tarkoitettu kaikille oppilaille. Tehostettu tuki on niille oppilaille, jotka tarvitsevat oppimiseen ja koulunkäyntiin säännöllisempää ja voimakkaampaa tukea. Vahvin tukimuoto on erityinen tuki, jossa voidaan muun muassa määrittellä yksilöllisiä oppimääriä oppiaineisiin. (Pilbacka-Rönkä & Sergejeff, 2020, 139; Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet 2014, 61–66.)

Tarvittaessa oppilaan opiskeluun voidaan tuoda joustoa perusopetuslain erityisillä opetusjärjestelyillä (Perusopetuslaki 628/1998 § 18), mikä tarkoittaa sitä, että oppilaan opiskelu voidaan järjestää osittain toisin kuin perusopetuslaissa säädetään. Vuosiluokkiin sitomaton opetus on myös joustava opetusjärjestely (Perusopetusasetus 852/1998 § 11). Tämä mahdollistaa oppilaan opiskelun oman opinto-ohjelman mukaisesti, eikä se ole aikaan sidottu (Pilbacka-Rönkä & Sergejeff, 2020, s. 140–141).

Oppilashuolto jakautuu kahteen osaan: yhteisölliseen ja yksilökohtaiseen oppilashuoltoon. Yhteisöllisellä oppilashuollolla pyritään edistämään kaikkien

oppilaiden hyvinvointia koko koulun tai oppilaitoksen tasolla. Yksittäisen oppilaan asioiden käsittelystä vastaa yksilökohtainen oppilashuolto. Yksilökohtaisessa oppilashuollossa oppilaalla on mahdollisuus käyttää kouluterveydenhuollon palveluita, kuraattori- ja psykologipalveluita sekä monialaista yksilökohtaista oppilashuoltoa. Monialaisen ryhmän kutsuu koolle se, jolla herää huoli oppilaan tilanteesta. Ryhmässä keskustellaan yhdessä huoltajan ja oppilaan kanssa pyrkien löytämään ratkaisuja tukitoimien ja palvelujen järjestämiseksi. Tarvittaessa ryhmään voidaan ottaa mukaan myös koulun ulkopuolisia toimijoita, kuten esimerkiksi lastensuojelun henkilöstöä. (Sergejeff ym., 2020, s. 47–49.) Näiden toimien lisäksi kunnat voivat myös räätälöidä omia tukimalleja koulua käymättömien oppilaiden tukemiseksi esimerkiksi erilaisilla hankerahoituksilla. Eri kuntien malleista löytyy esimerkkejä Palmun (2020) toimittamasta kirjasta Takaisin kouluun.

Tutkimuksen toteutus

Tässä artikkelissa esiteltävässä tutkimuksessa tarkasteltiin, minkälaisia syitä koulut näkevät kouluakäymättömyyden taustalla ja minkälaisia tukitoimia koulut ovat käyttäneet koulua käymättömien oppilaiden tilanteiden ratkaisemiseksi. Ensimmäisessä tutkimuskysymyksessä kartoitettiin, minkälaisia syitä oppilaiden kouluakäymättömyyden taustalla ilmenee. Toisessa tutkimuskysymyksessä tarkasteltiin, minkälaisia tukitoimia koulut ja kunnat ovat käyttäneet koulua käymättömien oppilaiden tukemiseen. Tässä yhteydessä käsiteltiin myös yhteistyötä ja

sen toimivuutta koulun ulkopuolisten tahojen kanssa. Kolmas tutkimuskysymys koski sitä, miten kouluissa ja kunnissa on koettu käytettyjen tukitoimien vaikuttavuus. Tässä yhteydessä kysyttiin myös, miten koulut ja kunnat ovat kokeneet omat resurssinsa koulua käymättömien oppilaiden tilanteissa. Tutkimusmenetelmäksi valittiin laadullinen tutkimus.

Tutkimukseen osallistui yhteensä kuusi yksikköä kolmesta eri kunnasta. Kaksi kuntaa sijaitsi Pohjois-Suomessa. Toisesta kunnasta osallistui kolme koulua ja kunnan oma hankerahoituksella perustettu tukimallinen yksikkö. Toisesta kunnasta osallistui kunnan ainoa yläkoulu. Näiden lisäksi mukana oli yksi kunta eteläisestä Suomesta. Kunnasta tutkimukseen osallistui kuntouttava luokka. Aineisto kerättiin avoimia kysymyksiä sisältävällä kyselylomakkeella. Kyselyyn vastasivat koulujen ja tukimallin edustajat, joilla oli kokemusta koulua käymättömien oppilaiden kanssa toimimisesta. Aineisto analysoitiin aineistolähtöisen ja teoriaohjaavan sisällönanalyysin keinoin.

Tutkimuksen tulokset

Mielenterveysongelmat ja neuropsykiatriset haasteet kouluakäymättömyyden yksilötason syinä

Syiden kirjo kouluakäymättömyyden taustalla näyttäisi olevan aineiston perusteella hyvin moninainen. Merkittävimpinä aineistosta nousevat mielenterveysongelmat, jotka voidaan luokitella yksilötason syiksi. Moni vastaajista otti kantaa siihen, että mielenterveysongelmat ovat lisääntyneet

ja tämä heijastuu selkeästi myös kouluikäikäymättömyyteen. Toinen vahvasti esiin noussut yksilötason syytekijä oli neuropsykiatrisen oireilu. Tämän katsottiin olevan myös koulutason syytekijä, sillä koulun toimintaympäristö muuttuu yläkoulussa ja kuormittaa neuropsykiatrisesti oireilevia oppilaita eri tavalla kuin alakoulun toimintaympäristö. Myös koulukiusaaminen nousi esiin yhtenä koulutason syytekijänä. Vanhemmuuden ja perhetason syyt nousivat niin ikään vahvasti esille aineistosta. Huoltajilla oli kyvyttömyyttä tai osaamattomuutta puuttua lasten vuorokausirytmiiin liittyviin ongelmiin. Esiin nousivat myös huoltajien mielen-terveysongelmat yhtenä taustalla vaikuttavista syistä.

Kouluilla on monipuolisia toimintamalleja puuttua kouluikäikäymättömyyteen

Toisessa tutkimuskysymyksessä kar-toitettiin erilaisia tukitoimia, joita koulut ovat käyttäneet koulua käymättömien oppilaiden tukemisessa. Koulua käymättömien oppilaiden joukko on moninainen, joten sen tukemiseen ei ole olemassa yhtenäistä mallia. Peruspiirteet ovat jokaisessa kunnassa melko yhteneväiset: on poissaolon puuttumisen malli, kolmiportainen tuki, erityiset opetusjärjestelyt (POL 18 §), pienryhmät, oppilashuollollinen tuki sekä tietyt koulun ulkopuoliset tuen mahdollisuudet. Lisäksi kunnissa on hankerahoilla perustettu erilaisia tukimuotoja. Näistä mainittiin muun muassa hyvinvointiohjaaja ja yhden kunnan oma Tukimalli (TM) -yksikkö, josta saa esimerkiksi kouluun saatteluapua, läksytukea

ja vanhemmuuden tukemista. Lisäksi mainittiin resurssierityisopettaja sekä kuntouttava luokka.

Opetuksellisissa tukiratkaisuissa esille tuli hyvin monenlaisia ratkaisuja, muun muassa osa-aikaisen erityisopetuksen lisääminen, ohjaajan tuki luokassa, pienryhmäratkaisut, JOPO-luokka, vuosiluokkiin sitomaton opetussuunnitelma, erityiset opetusjärjestelyt (POL 18 §), opettaminen kouluajan jälkeen sekä kuntouttavalle luokalle siirto. Pääasialliseksi oppilashuollolliseksi tueksi aineistosta nousivat yhteistyöpalaverit, tuen suunnittelu ja seuranta. Näissä palavereissa pohditaan ratkaisuja oppilaan tukemiseksi, mikä tuotiin esille kaikissa kunnissa. Olennaisena osana tukitoimien suunnittelussa on myös yhteydenpito oppilaan huoltajiin.

Yhteistyö koulun ulkopuolisten tahojen kanssa kuuluu olennaisena osana koulua käymättömien oppilaiden tukemiseen. Näiden oppilaiden kohdalla yhteistyötä tehdään säännöllisesti. Koulun ulkopuolisista tahoista aineistossa mainittiin ainakin sosiaalitoimi, perheneuvola, lastensuojelu, perhetyö, yliopistolliset sairaalat, sairaalakoulut, poliisi ja Ankkuri-toiminta. Lähes kaikissa kunnissa ja yksiköissä yhteistyön todettiin olevan pääpiirteittäin hyvää ja toimivaa. Toisaalta lähes kaikissa kunnissa ja yksiköissä koettiin myös selkeää ulkopuolisten resurssien puutetta, mikä heijastuu sekä nuoriin että koulun toimintaan. Haasteiden kasaantuessa toivottiin muun muassa tehokkaampaa tukea sosiaalitoimen puolelta. Perheneuvolan jonojen todettiin olevan tällä hetkellä pitkiä eli vahvempia tukitoimia joudutaan odottelemaan, mikä voi heikentää nuoren vointia. Yhteistyön kat-

sottiin olevan ajoittain hajanaista, koska kokonaisvastuu oppilaan tilanteesta voi puuttua. Koulut odottavat ulkopuolisilta tahoilta todennäköisesti enemmän tukea kuin tällä hetkellä on mahdollista saada, mikä lisää kuormitusta kouluilla. Yhteistyö koettiin kuitenkin tärkeäksi koulua käymättömien oppilaiden asioiden etenemisessä ja yhteistyön kehittämiseksi nähtiin tarvetta.

Tukitoimien vaikuttavuuden kokemisessa vaihtelevuutta

Kolmannessa tutkimuskysymyksessä käsiteltiin käytettyjen tukitoimien vaikuttavuutta. Jokaisessa kunnassa ja yksikössä todettiin, että tukitoimista on ollut jollakin tasolla hyötyä. Joidenkin koulua käymättömien oppilaiden kohdalla kouluun palaaminen tukitoimien avulla oli onnistunut. Kuntien ja yksiköiden oli kuitenkin haastavampi nimetä tiettyjä hyödylliseksi osoittaneita tukitoimia, koska jokaisen oppilaan tilanne ja syytausta ovat yksilölliset. Tärkeänä pidettiin kuitenkin järkevää työnjakoa ja suunnitelmallisuutta eri toimijoiden välillä. Koulun kyky joustaviin opetusratkaisuihin ja erilaisiin ryhmäratkaisuihin nähtiin myös merkittävänä.

Kaikkia ei kuitenkaan ole onnistuttu auttamaan tukitoimista huolimatta, ja näissä tilanteissa kunnat ja yksiköt kokevat saatavilla olevien tukitoimien olleen riittämättömiä. Joissakin tapauksissa haasteet ovat olleet niin suuria, että koulun omien tukikeinojen lisäksi olisi vaadittu voimakkaampaa perhetilanteiden ja nuoren mielenterveyden tukea. Yhdestä kunnasta korostettiin

myös sitä, että poissaolojen määrän kasvaessa tiettyyn pisteeseen joudutaan turvautumaan niin vaativiin tuenmuotoihin, että paluu omaan yleisopetuksen luokkaan on todella vaikeaa enää peruskoulun aikana.

Koulua käymättömien oppilaiden tukemiseksi käytetään paljon erilaisia tukitoimenpiteitä koulun puolelta. Osassa kunnista resurssit koettiin vähintään kohtalaisiksi ja osassa kunnista tuotiin esille, että resurssit on saatu riittämään kovalla työllä. Osassa kunnista resurssit koettiin kuitenkin kokonaisuudessaan riittämättömiksi. Kaikissa kunnissa ja yksiköissä koettiin muutostarpeita. Kunnissa toivottiin muun muassa enemmän työaika opettajille, pienempiä ryhmäkokoja ja pysyvyyttä hankerahoitteisille tukimuodoille.

Pohdinta

Aineistosta nousseet kouluikäikäymättömyyden taustalla vaikuttavat syyt olivat hyvin samankaltaisia kuin Palmun ja kollegoiden (2020) aiemmin kuvaamat syytekijät. Mielenterveysongelmien, etenkin masennuksen ja ahdistuneisuuden, esiintyminen erottui aineistosta selkeästi. Myös oppilaat, jotka oireilevat neuropsykiatrisesti, nousivat vahvasti esille. Seuraavana tulivat vanhemmuuteen liittyvät syytekijät. Lisäksi koulutason syytekijöitä, kuten koulukiusaamista, esiintyi kouluikäikäymättömyyden taustalla.

Perusopetuslakiin ja Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteisiin perustuen koulut käyttävät koulua käymättömien oppilaiden tilanteissa tukitoimenpiteitä, jotka ovat jokaisessa

kunnassa melko yhteneväiset. Näiden määriteltyjen tukimuotojen puitteissa koulut toivat esille monenlaisia yksilöllisiä ja joustavia opetus- ja ryhmäratkaisuja. Näissä oli vaihtelua jonkin verran eri kuntien ja koulujen välillä. Jokainen kunta ja yksikkö oli käyttänyt kuitenkin useammanlaisia ratkaisuja oppilaiden tukemisessa. Kuntien välillä oli jonkin verran eroa myös siinä, min-kälaisia palveluja ne tarjosivat oppilaille. Hankerahoituksilla oli perustettu erilaisia tukitoimia, jotka oli räätälöity oman kunnan tarpeisiin sopiviksi. Toisessa kunnassa se saattoi olla kouluun hakemisapua ja toisessa kunnassa resurssierityisopettajan palveluja. Kun koulujen tukitoimet koettiin riittämättömiksi, mukaan haettiin koulun ulkopuolisia tahoja, kuten perheneuvolaa, mielenterveyspalveluja ja lastensuojelua. Yhteistyö oli koettu sekä toimivaksi että toimimattomaksi. Näiden palveluiden kehittämiseksi nähtiin tarvetta.

Aineiston perusteella on nähtävissä,

että koulut tekevät paljon erilaisia toimenpiteitä tukeakseen koulua käymättömiä oppilaita. Kouluakäymättömyys on kuitenkin kovin monitahoinen ilmiö, joten koulu ei sitä pysty yksin kokonaisuudessaan ratkaisemaan. Koulujen täytyy edelleen jatkaa oman toimintansa kehittämistä omien toimintatapojensa ja toimintaympäristön kautta. Avainasia on kehittää ennaltaehkäiseviä keinoja, joilla lapset ja nuoret saadaan paremmin kiinnittymään kouluun ja koulunkäyntiin. Kehitettäessä koulun palveluita on ensiarvoisen tärkeää vahvistaa myös lapsille ja nuorille suunnattuja muita tarvittavia palveluita, kuten nuorten mielenterveyspalveluiden saatavuutta ja lastensuojelun nopeampaa puuttumista – muuten ongelma ei tule kaikilta osin ratkeamaan. Nämä palvelut ovat olennaisia yhteistyökumppaneita kouluille. Jos nämä palvelut eivät toimi, tulee se heijastumaan kouluihin ja koulua käymättömiin oppilaisiin.

Lähteet

Laki perusopetuslain 26 §:n muuttamisesta, 2022/947 §26. Haettu 20.09.2023 osoitteesta <https://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2022/20220947>

Määttä, S., Pelkonen, J., Lehtisare, S. & Määttä, M. (2020). *Kouluakäymättömyys Suomessa. Vaativan erityisen tuen VIP-verkoston tilannekartoitus 2020*. Raportit ja selvitykset 2020:9. Opetushallitus. https://www.oph.fi/sites/default/files/documents/kouluakaymattomyys_suomessa_o.pdf

Palmu, I., Sergejeff, J. & Puustjärvi, A. (2020). Koulunkäynnin ongelmat. Teoksessa I. Palmu (toim.), *Takaisin kouluun – koulua kouluakäymättömille* (s. 8–21) Oppimis- ja ohjauskeskus Valteri.

Perusopetusasetus (1998). 852/20.1998. Haettu 12.09.2023 osoitteesta <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1998/19980852>

Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet 2014. Opetushallitus. Määräykset ja ohjeet 2014:96. https://www.oph.fi/sites/default/files/documents/perusopetuksen_opetussuunnitelman_perusteet_2014.pdf

Perusopetuslaki (1998). 628/21.1998. Haettu 13.02.2023 osoitteesta <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1998/19980628>

Pilbacka-Rönkä, T. & Sergejeff, J. (2020). Lainsäädäntö ja perusopetuksen opetussuunnitelma opintojen räätälöinnin tukena. Teoksessa I. Palmu (toim.), *Takaisin kouluun – koulua kouluakäymättömille*. (s. 137–143) Oppimis- ja ohjauskeskus Valteri.

Tutkimuksen lähdeluettelo kokonaisuudessaan sekä kyselylomake on saatavilla artikkelin ensimmäiseltä kirjoittajalta sähköpostilla.

Kirjoittaja

Heini Mattila, KM
Erityisopettaja/Saaren koulu Pyhäjoki
heini.mattila@edu.pyhajoki.fi

Kirjoittajan kuva: Heini Mattila

Kirjoittaja

Johanna Leino, KM, ohjaava opettaja
Oppimis- ja ohjauskeskus Valteri
Tuntiopettaja lv. 2022–2023 Helsingin yliopiston kasvatustieteellinen tiedekunta, erityispedagogiikka

Kirjoittajan kuva: Jussi Koskela.